

BAKONYI GERGELY LÁSZLÓ

Arany Toldijának muravidéki szlovén recepciója¹*Nyelvtudományi Doktori Iskola***Bevezetés**

A magyar romantika szlovéniai recepciója elsősorban Petőfi Sándorra, másodsorban Vörösmarty Mihályra fókuszál. A közvetlen irodalmi kapcsolatok körébe sorolható tények dacára – hiszen a *Toldi* és a *Toldi estje* is megjelent fordításban – az eddigi kutatások mostohán bántak Arany János műveinek vizsgálatával. Pedig a fordítások mellett műfaji és tipológiai hasonlóságok is színesíthetik a két irodalom által meghatározott szűk világ képét.

A nemzeti irodalmak vizsgálatáról²

Elöljáróban tehát körbe kell járnunk azt a fő témát, amely a lokalizáció problémáit jelenti. Ha a térségünkben élő nemzetek történelmét, társadalmi, kulturális fejlődését akarjuk elsőként összevetni, látható, milyen komoly eltérések és ugyanakkor jellemző hasonlóságok alkotják egy régióvá a területet. E kettősséget jól érzékelteti az a nehézség, amellyel a szakirodalom az elnevezéssel kapcsolatban küzd. Meglátásom szerint, mivel nem volt olyan államalakulat vagy más szervező erő, amely mindezeket a területeket teljes egészében és huzamosan összefogta volna, a nemzeti identitásban, a kulturális kötődésekben és irányultságban az egyik igen erős tényező a Kelethez vagy Nyugathoz tartozás, a kelet vagy nyugat felé való integrálódás kérdésköre. Ahogy Kiss Gy. Csaba utal Witold Gombrowicz (1904-1969) egy e témában tett megjegyzésére: ez a térség Németország és Oroszország között az, ahol a Nyugat gyengélkedni kezd.³ E megjegyzés, úgy látom, megvilágítja az említettekhez fűződő tipikusnak nevezhető, de legalábbis tetten érhető attitűdöt. Ugyanakkor ugyanezen tanulmány kötet azt is hangsúlyozza, hogy a térség a pólus közöttiség, a „vagy-vagy” elutasításának lehetőségével nyeri el jelentőségét az egész kontinens számára.⁴

Az egyes terminusokat mindenesetre összefogja az itt élő nemzetek közösségének átfogó megnevezési igénye, s ellentét közöttük csak annyiban adódik, amennyiben kifejezőmódjukban a térséget alkotó modulokat inkább szétbontják, összekapcsolják, vagy egymás alá- illetve fölé helyezik. „Mindegy, hogy régiókat, amelynek nemzetei, népei minden téren egyre inkább egymásra lesznek

¹ A tanulmány alapjául szakdolgozatom témájának kibővített, a doktori képzés alatt kiszélesített kutatása szolgált.

² vö.: BAKONYI 2009.

³ KISS GY. 1993, 5.

⁴ „Az egész kontinens számára én mindenekelőtt abban látom a mi *Köztes Európánk* (kiemelés tőlem – B. G.) jelentőségét, hogy létezésével tagadja bipolaritást, a vagy-vagy logikáját.” – KISS GY. 1993, 153.

utalva, Kelet-Közép-Európának (Fried),⁵ Közép- és Kelet-Európának (Bojtár) vagy Közép-Európa keleti részének (Kiss Gy.) nevezzük.”⁶

Bojtár Endre egészen konkrétan vázolja, hogy az általa használt meghatározás, amely mindközül a legszélesebb földrajzi egységet fedi le, mely nemzeteket és kultúrákat takarja. Ezek a következők: az összes sláv és két balti (lett, litván), román, észt, magyar, albán és végül az újjörög. Hangsúlyozza ez utóbbi, a többitől eltérő státusát abban a tekintetben, hogy olyan antik kulturális hagyományokra épül, amilyennel a többi nem rendelkezik. Emellett kiemeli, hogy rendszere nem stagnáns, az albán például a mediterrán típusú kultúrák felé közeledik, mióta felszabadult a török nyomás alól.⁷ Hogy mik lehetnek a lehetséges összekötő elemek, azt találóan fogalmazta meg Hadrovics László (1910-1997): „...ennek az európai tájegységnek vannak olyan népi hasonlóságai és közös történelmi élményei, amelyek az egyes nyelvekben közös jegyeket alakítottak ki.” „A kelet-közép-európai népeket az is összefűzi, hogy a kereszténység két nagy változata, a római és a görög között határterületen foglalnak helyet, és a valláson keresztül mindkét oldalról közös ösztönzést kaptak.”⁸

Figyelembe véve, összehasonlítva a legfontosabb és leglényegesebb korszakokat D. Molnár István Fried Istvánnal egyetemben kiemeli, hogy nem szabad messzemenő következtetéseket levonni az úgynevezett ütemeltolódás (Phasenverschiebung) fogalmának körébe tartozó jelenségekből. Mindamellett az összehasonlítás során kitűnhet számunkra néhány éles vonás a differenciáltsággal kapcsolatban.⁹ Így e helyt csak utalunk arra a különbségre, amelyet például a 18. század második felében a kiépült és haladó lengyel irodalmi élet mutatott akár a magyarral, de különösen a szlovénnel összevetve is. Máshol Fried István a szlovén-magyar viszony kapcsolatában rámutat: nem az egymástól való tanulás az, amit a hasonló jelenségek mögött sejthetünk, hanem mindinkább a „kelet-közép-európai irodalmak hasonló létezési körülményei”.¹⁰

Az irodalmak kapcsolati rendszerének felállításához, úgy látom lehetséges azt a modellt használnunk, amelyet Lukács István alkotott meg a magyar-horvát-szlovén háromszögben.¹¹ E szerint három, különböző típusú irodalmi kapcsolatról beszélhetünk: korrelatív, konfrontatív és koegzisztens. Ezen kategóriák meghatározására a nyelvi hovatartozást és a meglévő, vagy éppenséggel hiányzó irodalmi kapcsolatokat hívja segítségül a szerző. Így tehát, korrelatívnak tartja a horvát és szlovén kapcsolatot, tekintve, hogy rokonok nyelvi és etnogenetikus szempontból, valamint azért, mert a köztük lévő dialógus permanens. Konfrontatív a magyar és a horvát kapcsolata, mivel nyelvileg és etnogenetikusan nem rokonok, a kapcsolat itt is relatív permanens, hisz a 19. század elejéig békés együttéléstről, míg utána egyre élesedő vitákról beszélhetünk. Továbbá a vázolt

⁵ FRIED István terminusát használja továbbá D. MOLNÁR István, LUKÁCS István is.

⁶ D. MOLNÁR 1997, 9.

⁷ BOJTÁR 1993, 11.

⁸ Idézi: FRIED 2004, 27.

⁹ D. MOLNÁR 1997, 7.

¹⁰ FRIED 1998a, 48.

¹¹ LUKÁCS 2006a, 130.

megfontolások alapján koegzisztens a magyar és a szlovén, mivel ugyanúgy, mint a horvát esetében a nyelvi- és etnogenetikus rokonság nem áll fenn és a közvetlen kapcsolatok sem jellemzőek.

A tehát koegzisztensnek tekintett magyar-szlovén kapcsolatot tovább bonyolíthatja az a napjainkban egyre inkább kutatások témájává váló tény, hogy a muravidéki szlovén nyelvjárás a 19. század végéig, a 20. század elejéig regionális köznyelvi funkciót töltött be és ehhez megfelelő irodalomszervezői struktúrával rendelkezett. A folyamat kialakulásában mindenképpen megemlítendő Küzmics István alakja, akinek bibliafordítói szerepe (*Nouvi Zakon*, 1771) döntően befolyásolta ezen regionális köznyelv létrejöttét. Az elsősorban nyelvészek (Bajzek Mária, Marko Jesenšek, Natalija Ulčnik) által kezdeményezett vizsgálatok olyan irodalmi termékekkel is foglalkoznak, mint a különböző olvasókönyvek számára készített fordítások (főleg Petőfi, Arany és, Gyulai kedveltek)¹² vagy széles spektrumú, így szépirodalommal, irodalomkritikával is foglalkozó folyóiratok, amelyek közül a legfontosabb Augusztics Imre *Prijátelje*.¹³ Ez a két nemzeti irodalom közötti fontos kapcsolódási pont az, ami részben feloldhatja az „egymásról tudomást sem vevés” szkepticizmusát, amelyet például a második világháború előtt magyar részről a már idézett Hadrovics László (1939), a háború után szlovén részről pedig Vilko Novak (1970) fejezett ki. Előbbi szerző a jugoszláv szó szűkített – csak ’horvát és szerb’ – értelmezése miatt, utóbbi a Tito és más szocialista blokkbeli országok közt kialakult ellentétek ellenére, a magyar-szlovén viszonyt irodalmi szempontból jellemző kommunista testvériesség kialakulásával jutott szkeptikus véleményre. Ezekkel szemben éppen a muravidéki nyelvjárás irodalmi termékei jelenthetnek ellenpólust.¹⁴

További érdekes, eddig kevésbé feltérképezett kutatási területet javasol egyik tanulmányában¹⁵ Fried István, amikor arra figyelmeztet, hogy a 19. században mind Ljubljanában, mind Pest-Budán a német nyelvű sajtó fontos szerepet töltött be a kultúra közvetítésében, s ily módon közvetíthetett e két irodalom között is. A különböző vizsgálatok nem várt eredményekre juthatnak, hiszen a kölcsönhatások igen érdekesen alakulhatnak. Meglepő például Tandori Dezső vallomása, aki korábban soha nem írt szonettet, ám pont France Prešeren fordításakor, a szlovén romantikus költő hatására kezdett maga is foglalkozni a műfajjal.¹⁶

Arany János költészetének szlovén párhuzamai

A szlovén és a magyar irodalom komparatív kutatása során, tehát, rendkívül fontosnak tartom a Fried István által adaptált „interferencia” fogalmát, amely a beszűkült, pusztán filológiai kapcsolatokon alapuló vizsgálatok elégtelensége miatt létrejövő űrt hivatott betölteni, vagyis az irodalmi művek, jelenségek recepcióját, az irodalmi magatartást emeli a figyelem középpontjába. Kiváló példa erre Arany költészete, amely két síkon is figyelemre méltó kapcsolatot mutat a szlovén irodalmi kánon egy-egy alkotásával. Ilyennek találok például a *Ghazel* címmel 1858-ban született verset,

¹² JESENŠEK 1998, 133.

¹³ Augusztics Imre (1837–1879) Budapesten adta ki folyóiratát 1875 és 1879 között.

¹⁴ LUKÁCS 2005, 55.

¹⁵ FRIED 1998b, 182.

¹⁶ TANDORI 1975, 74.

amely címében a török-perzsa irodalom egy ismert szerelmes verstípusát jelöli. A vershelyzet nem kapcsolódik a szerelem témaköréhez, a versbeszélő didaktikus módon tanít.

„Kérdjétek a kalyibától: nem lappang-e ott egy bölcs,
Kit a nagyok pitvarától magához vont az erkölcs.”
Az megmondja: ott mély a víz, hol nem látni fenekét;
A diónak külső héja zöld ugyan, de nem gyümölcs.
A bolondot, ha bolondoz, neveti a sokaság:
De ha okos nincs szavában, időt vele te ne tölts.
Szomorúnak lenni mindig nem tanácsos: te, midőn
Szemét sorsod összehúztá, vídám képet akkor ölts.¹⁷

A szlovén irodalom felől válik izgalmassá ez az Arany-vers, hiszen adódik az összehasonlítás France Prešeren (1800-1849) *Gazele* című versciklusával,¹⁸ amely az *Illyrisches Blatt* című folyóirat mellékletében jelent meg 1833-ban. A hét versből álló ciklus később Prešeren verseskötetében is helyet kapott, így tehát, a szlovén romantika legjelentősebb alakját övező kultusz egyik meghatározó darabja. A szakirodalom egységesnek tekinthető¹⁹ abban a tekintetben, hogy a műfajválasztás minden bizonnyal a teoretikus Matija Čop (1797-1835) kezdeményezésére történt, aki szorosan együttműködött France Prešerennel, munkásságát lényegében német nyelven végezte, e műfaj is, minden bizonnyal, német hatásra jelent meg a térség irodalmában.

A másik fontos példa a szlovén irodalmi kánonban ugyancsak előkelő helyet elfoglaló Fran Levstik (1831-1887) által írt *Martin Krpan* című elbeszélés. A 19. század második fele a szlovén irodalomban, hasonlóan a magyarhoz, stílustörténeti szempontból igen kevert. Nem véletlenül jelöli ki ezt az időszakot például Janko Kos a romantika és realizmus között („med romantiko in realizmom”).²⁰ Levstik, a korszak elsőgenerációs alkotója, az alkotói szerepfelfogás tekintetében és az említett elbeszélése kapcsán is párhuzamba állítható Arany Jánossal. Mind a két szerző jelentős elméleti tanulmányokat folytatott, mind a két alkotó az elméletet gyakorlatra is váltotta. A *Naiv eposzunk* felvetéseire visszhangzik például a *Popotovanje iz Litije do Čateža* (Utazás Litijából Čatežba – 1858) útirajz, amely a nemzeti irodalom alakításával kapcsolatban felvetett problémákra hasonló megoldásokat javasol, mint Arany szövege (vö. népköltészet szerepe).

A *Toldi* és a *Martin Krpan* összevetésekor²¹ kitűnik, hogy mindkét szerző nagyerejű népi hőst szerepeltet (vö.: Strong John-motívum, Supernatural power or knowledge),²² mindkét címadó főhős értelmezhető mesefiguraként, valamilyen erőpróbát áll ki, majd az uralkodó udvarában legyőzi az addig legyőzhetetlennek tűnő idegent. A harc előtt azonban az ellenfelek kezét fognak, amely során az ellenfél ujjai végén kiserken a vér. A harc után a főhős felmutatja a levágott fejet, amelyet a tá-

¹⁷ ARANY 2006, 362.

¹⁸ BAKONYI 2014. (megjelenés alatt)

¹⁹ KOS 2002, 108.

²⁰ KOS 2002, 127.

²¹ BAKONYI 2012, 108.

²² AARNE – THOMPSON 1961, 225–226.

volról figyelő közönség ujjongással fogad. Ahogy Arany Toldija a hősi idillt²³ Ilosvay Selymes Péter szövege alapján dolgozta fel, úgy Levstik a néphagyományból ismert *Pegam in Lambergar* alapján. E hasonlóságok arra engednek következtetni, hogy a térségben ismert vándormotívumot dolgoztak fel a szerzők. Természetesen azt a lehetőség sem zárható ki, hogy Levstik ismerte volna a *Toldit*, ám erről nincs adat, bizonyossággal nem állítható. Tény, hogy Arany elbeszélő költeménye nem csak a magyar olvasóközönség körében vált sikeressé. Éppen 1858-ban jelent meg a szöveg szerb fordítása, amelyet Jovan Jovanović Zmaj (1833-1904) adott közre, és amelyet az akkori kritika igen nagyra tartott.²⁴ Szemere Miklós egyik levelében megemlíti: Arany megszolgált munkájával, hogy még a szerbek is megkedveljék.²⁵ Ugyanő úgy vélte, hogy a szerb fordítás magasabb esztétikai nívót képvisel, mint a német változat (nem ismert, Szemere melyik német nyelvű fordításra utalt, hiszen 1951-re már megszületett Kolbenberg Mór és Kertbeny Károly fordítása is).

A meghatározó különbségek közül – a szövegformák eltérése (vers-próza), a meghatározó stílus (pátosz-irónia) mellett – a főhősök társadalomban elfoglalt helyét tartom fontosnak kiemelni. Martin Krpan ugyanis csempész, aki angol sóval folytat illegális kereskedelmet. A só jelentősége egyértelmű, hiszen az akadályok legyőzése után a jutalom éppen a kereskedés legálissá tétele lesz. Így nem csoda, ha a szakirodalomban a só értelmezésének többféle változata ismert. Miran Hladnik egyik tanulmányában így fogalmaz: „A kérdésre tehát, hogy mit szállított Krpan a kancáján, azt felelhetjük, hogy metaforát szállított”.²⁶ A metafora értelmezésében pedig a nyitás játszik kulcsszerepet, vagyis a nyugati, a Monarchián kívüli lehetőségek befogadása érthető. Ez természetesen összevethető Levstik korának kulturális, politikai törekvéseivel: a nemzeti útkeresés kiszélesített lehetőségeivel, hiszen az erővonalakat alapvetően az határozta meg, hogy a szlovén közösség jövője a Monarchián kívül vagy belül képzelhető-e el. A két alkotás hatástörténete nyilvánvalóan szerepet játszik a figurák későbbi sikerében, közkedvelté válásában, hiszen ahogy Toldiról iskolát, mozit, cigarettát vagy éppen harckocsit neveztek el, úgy Martin Krpan nevét viseli általános iskola, utca, fitness klub, sómárka vagy éppen rockzenekar.²⁷

A Toldi muravidéki szlovén fordítása

A verses nagyepikai műfajok fordítása alig-alig létező jelenség a két általam tárgyalt irodalom között. Napjainkig magyarul csak rövid részletek jelentek meg (például France Prešeren *Krst pri Savici* – Keresztelő a Szavicán – című romantikus poémájából), szlovénul pedig egyedül Petőfi *Az apostola* látott napvilágot. Ezért rendkívüli kulturális kincsnek tekinthető Kardos János két muravidéki szlovén Toldi-fordítása.

²³ NYILASY 1998, 4.

²⁴ VOINOVICH 1952, 248.

²⁵ ARANY 2004, 121.

²⁶ „Na vprašanje, kaj je torej Krpan tovoril na svoji koblici, smemo odgovoriti, da je tovoril metaforo.” – HLADNIK 2002, 234.

²⁷ HLADNIK 2009, 288.

A muravidéki szlovén nyelv a 20. század elejéig regionális köznyelvként működött, vagyis a szlovén írásbeliség egyik meghatározó pillére volt. A német és kajkav hatás²⁸ mellett természetesen jelentősek a magyar nyelvi elemek is, hiszen a terület jelentős része évszázadokon keresztül a magyar állam közigazgatása alá tartozott. A 19. században két nagy erővonal térképezhető fel a kulturális életben, amelyek a katolikus és a protestáns identitás mentén bontakoztak ki. A katolikus értelmiség az egységesülő, ljubljanai központú irányhoz csatlakozott, míg a protestáns a magyarországi különállást támogatta. Ezért a mai napig utóbbit gyakran éri vád amiatt, hogy kiszolgálták a Budapestről irányított magyarosítási törekvéseket,²⁹ illetve előhírnökei, megágyazói a vend teóriának, amely ma széles körben elutasított. Fontos hozzátenni, hogy annak ellenére, hogy a muravidéki szlovén nyelv ma már nem tekinthető regionális irodalmi nyelvnek, ennek ellenére a régió, a régióhoz kapcsolódó nyelvi elemek, történeti emlékek szerves részeit képezik a kortárs irodalomnak – többek között Feri Lainšček³⁰ és Dušan Šartotar³¹ munkássága nyomán. Érdekes kísérletnek tartom Mukič Ferenc regényét, a *Garabonciást*, amelyet a szerző 2005-ben magyarul, szlovén irodalmi nyelven és muravidéki szlovén nyelven is megjelentetett.

Az élő regionális nyelv idején Kardos János (1801-1873) pátriájának meghatározó alakja volt,³² Szepetneken, majd haláláig Hodoson szolgált evangélikus lelkipásztorként. Egyházi tisztségei mellett iskolai tankönyvek összeállításával, kiadásával is foglalkozott, amelyet az 1868-as Eötvös-féle iskolareform szorgalmazott.³³ A tankönyvkiadás nagymértékben hatott arra, hogy a magyar irodalmat (muravidéki) szlovén nyelven tolmácsolják, fordítások, összefoglalások, értelmezések szülessenek. Mikor kezdett Kardos János szépirodalmi fordításokkal foglalkozni? Ez a kérdés a kutatás jelenlegi állása alapján pontosan nem megválaszolható, ugyanakkor tudjuk, hogy az említett pedagógiai igények kielégítésére szolgáló munkájáért jelentős anyagi támogatást kapott, amiből Szalafőn birtokot vásárolt.³⁴ Éppen az ezen a birtokon épült ház padlásán találták meg a Toldi-fordítást, amely tehát csak 1921-ben látott könyvformában napvilágot (*Toldi – Versusko pripovedavanje. Na vend jeziku obrneno po Kardos János*³⁵). E helyt fontosnak tartom felhívni a figyelmet, hogy a Voinovich Géza által szerkesztett Arany-kritikai kiadás a szlovén fordítással kapcsolatban eddig ismeretlen okból az 1911-es évet jelöli meg.³⁶ Kutatásaim során nem került elő más olyan dokumentum, amely megtörné az egységesen kezelt 1921-es datálást.

²⁸ LUKÁCS 2006b.

²⁹ JESENŠEK 2005, 76.

³⁰ Id.: A magyarul is megjelent *Ki jo je meгла prinesla (Akit a köd hozott)* c. regényt, ill. a *Sprehajališča za vračanje (A visszatérés korzói)* c. verses regényt.

³¹ Id.: A magyarul szintén megjelent *Bilijard v Dobrayju (Biliárd a Dobray Szállóban)* c. regényt.

³² KUZMIČ 1988, 27.

³³ KOKOLJ 1977, 192.

³⁴ KUZMIČ 1988, 28.

³⁵ Toldi – elbeszélő költemény. Vend nyelvre fordította Kardos János.

³⁶ VOINOVICH 1952, 267.

Kardos János fordítói munkássága három részre osztható:³⁷ foglalkozott biblikus, pedagógiai és szépirodalmi szövegekkel. 1837-ben jelentette meg Luther Kis kátéját (*Mali katekizem*), amely már a szöveg harmadik muravidéki szlovén fordítását jelenti. 1848-ban két kiadvánnyal jelentkezett: előbb Kőszegen, majd Körmenten jelent meg egyházi énekeket összegyűjtő, fordításokat is tartalmazó könyve. A pedagógiai munkák közül tanulmányokat, kézikönyveket fordított Gönczy Páltól, Mászka Hugótól és Gáspár Jánostól.³⁸ Vilko Novak véleményére alapozva,³⁹ azért tekinthetők ezek a fordítások kiemelkedőknek, mert szlovénra ültetett olyan absztrakt fogalmakat, amelyeket az előbeszéd nem ismert. A szépirodalmi fordítások tehát elsősorban a tankönyvek, illetve különböző folyóiratok számára születtek a korszak kedvelt alkotóitól. A leggyakoribb nevek között találjuk Petőfit, Aranyt, Vörösmartyt, Kisfaludy Károlyt vagy éppen Gyulai Pált. Így például a *Düsevni list* című folyóiratban közzé tették a *Szózatot Nabüü* címmel. Ugyanakkor Kardos János munkái közül a legtöbb figyelmet, nem véletlenül, a Toldi-fordítás kapta.

A Toldi-trilógia két részét fordíthatta Kardos János, az első részt a könyvformátum után még egyszer 1941-ben a *Muraszombat és vidéke* című lapban folytatásokban közölték. A Toldi szerelme csak hat évvel Kardos halála után készült el, a *Toldi estéjét* pedig 1925-ben Fliszár János közölte a *Düsevni list*-ben (az 1925-ös harmadik évfolyam 2-12. számaiban) a kissé eltérő *Toldia Sztaroszt i Szmr*t (Toldi öregsége és halála) címmel. A folyóirat a muravidéki kulturális élet meghatározó lapja volt, amelyben a cikkek mellett magyarról fordított szlovén nyelvű szépirodalmi szövegek is szerepeltek.

A Toldi 1921-es kiadása igen egyszerű kiadvány, illusztráció, kísérő szöveg nem tartozik hozzá, sőt az Ilosvay-idézetek is hiányoznak a szövegből, emiatt a szövegvilág elveszti a történelmi hűség illúzióját keltő alapot. A vers szövegét vizsgálva azonban meglepő fordítói munkára bukkanhat a figyelmes olvasó. A retorizált versbeszélői hang visszaadása, a metafora, allegóriaépítés (vö. álomallegória) éppen ezeknek példái („Leti oman kamen, sto zná, gde on sztáne?/ Sto zná to, gde sztáne? Na koga kak szpádne?/ Bezsi, Miklos, csi znas! Totá ti je gláva!/ Voda nezeperé z té z ta lüdomorsztva!”⁴⁰). A Kardos-fordítás rendkívül pontosan adja vissza az eredeti szöveg formai jellegzetességeit, nem csak a szótagszámra és rímképletre, de az ütemhatárok pontos visszaadására is ügyel. Ezt a tradicionális versformát⁴¹ a szlovén kutató Aleš Bjelčevič a pannon térség leggyakoribb verses epikus alakzatának tartja.⁴² Kardos fordítása során olyan fordítói kihívásokat is sikerrel oldott meg, mint például a „túzok” (szlov.: droplja) esete, amely a szlovén olvasó számára nem hordozza azokat a konnotációkat (magány, bú), amelyek a magyar olvasó számára az ismert Toldi-jelenetet festik. Így

³⁷ KUZMIČ 1988, 27.

³⁸ pl.: *Návod na fliszanya vu govoreny i razmenyi za vesznicski sol prvi i drugi zlocs, Nove knige cstenya za III. zlocs, Navod vu szlovenszke A-B-C-szke i zacsetnoga cstenya kniga za vucsitele, Potikazacs na zacsetno rovatanje.*

³⁹ NOVAK 1935, 35.

⁴⁰ „Repül a nehéz kő: ki tudja, hol áll meg? / Ki tudja, hol áll meg s kit hogyan talál meg? / Fuss, ha futhatsz, Miklós! pallos alatt fejed! / Víz sem mossza rólad le a gyilkos nevet!”

⁴¹ KMECL 1976, 9.

⁴² JUST 2005, 220–221.

azt a madarat választotta, amely a képhez legszorosabban köthető, tehát a „bagoly” (szlov.: sova) szerepel. Boris Paternu véleménye szerint a fordító az eredeti mű szerzőjének egyszerre interpretálója és versenytársa is.⁴³ Ez a kettősség kétségtelenül egyszerre jelenik meg Kardos János Toldi-fordításában is.

Összegzés

A Toldi muravidéki szlovén nyelvű fordítása tehát rendkívüli értékkel bír a két kultúrkör, a két irodalmi tér találkozásait tekintve. Nem vizsgálva a fordítás kortárs politikai megítélését esztétikai szempontból a muravidéki regionális nyelv egyik szépirodalmi csúcsteljesítményének tekinthető. Annak ellenére, hogy sokáig nem lehetett ismert a szélesebb olvasóközönség számára, fontos eleme annak a folyamatnak, amelynek köszönhetően a muravidéki szlovén nyelv a regionális irodalmi nyelv funkcióját betölthette. Mindezidáig hiányoznak azok az összegző monográfiák, amelyek a témát kimerítően tárgyalnák,⁴⁴ mindazonáltal leszögezhető, hogy Kardos János Toldi-fordítása minden bizonnyal előkelő helyet foglal el a tárgyalt régió irodalmi kánonjában.

Bibliográfia:

- AARNE, Antti – THOMPSON, Stith 1961. *The types of the folktale: a classification and bibliography.* Suomi Tiedeakat, Helsinki.
- ARANY János 2004. *Összes művei – Levelezése.* Universitas Kiadó, Budapest.
- ARANY János 2006. *Összes költeményei I.* Osiris, Budapest.
- BAKONYI Gergely 2009. „Vloga parodij epov Simona Jenka in Sándorja Petőfija v poetiki žanrov”: NOVAK POPOV, Irena (szerk.), *Slovenski mikrokozmosi, Slavistično društvo Slovenije, Ljubljana.*
- BAKONYI Gergely 2012. „Aranyev Toldi in njegove slovenske vzporednice”: 1st Conference for Young Slavists in Budapest, ELTE Szláv és Balti Filológiai Intézet, Budapest, 108–110. <http://szlavintezet.elte.hu/conf/youngslav/anyagok/1st%20Conference%20for%20Young%20Slavists%20in%20Budapest.pdf> [Utolsó letöltés dátumá 2014.07.10]
- BAKONYI Gergely 2014. „O žanru gazele”: 4th Conference for Young Slavists in Budapest, ELTE Szláv és Balti Filológiai Intézet, Budapest, (megjelenés alatt).
- BOJTÁR Endre 1993. *Kelet-Európa vagy Közép-Európa?* Századvég Kiadó, Budapest.
- D. MOLNÁR István 1997. *Lengyel irodalmi kalauz – A kezdetektől 1989-ig.* Széphalom Könyvműhely, Budapest.
- FRIED István 1998a. *A szlovén és a magyar irodalom „találkozásai”*: LUKÁCS István – FRIED István (szerk.): *Hasonlóságok és különbözőségek – Tanulmányok a magyar-szlovén irodalmi kapcsolatok köréből.* Kossics Alapítvány, Budapest, 43–53.

⁴³ PATERNU 2001, 13.

⁴⁴ JUST 2005, 216.

- FRIED István 1998b. „Slovensko-madžarske interference” : FRIED István – LUKÁCS István (szerk.): Ha-sonlóságok és különbségek – Tanulmányok a magyar-szlovén irodalmi kapcsolatok köréből. Kossics Alapítvány, Budapest, 179–183.
- FRIED István 2004. A névadás lehetségessége. Madách-Posonium, Pozsony.
- HLADNIK, Miran 2002. „Pa začnimo pri Krpanu”: Sodobnost, 66/2, 227–237.
- HLADNIK, Miran 2009. Slovenski zgodovinski roman. Filozofska Fakulteta – Univerza v Ljubljani, Ljubljana.
- JESENŠEK, Marko 1998. „Jezik prekmurskih abecednikov in učbenikov v 19. stoletju”: NYOMÁRKAY István (szerk.): Slovensko-madžarski jezikovni in književni stiki od Kosiča do danes, Košičev sklad, Budapest, 121–138.
- JESENŠEK, Marko 2005. „Zgodovinska dinamika prekmurskega jezika”: VUGRINEC, Jože (szerk.): Prekmurska narečna slovstvena ustvarjalnost. Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija Petanjci, Murska Sobota, 69–80.
- JUST, Franci 2005. „Verzne, kitične in pesemske oblike prekmurskega narečnega slovstva”: VUGRINEC, Jože (szerk.): Prekmurska narečna slovstvena ustvarjalnost. Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija Petanjci, Murska Sobota, 216–234.
- KISS Gy. Csaba 1993. Közép-Európa, nemzetek, kiébségek. Pesti Szalon Könyvkiadó, Budapest.
- KMECL, Matjaž 1976. Mala literarna teorija. Borec, Ljubljana.
- KOKOLJ, Miroslav 1977. Prekmursko šolstvo od začetka reformacije do zloma nacizma. Pomurska založba, Murska Sobota.
- KOS, Janko 2002. Pregeld slovenskega slovstva. DZS, Ljubljana.
- KUZMIČ, Franc 1988. „Prevajalska dejavnost Janeza Kardoša”: JERMAN, Frane (szerk.): Prevajalci Pomurja in Porabja, Vuk Karadžić in prevajanje, Kritika prevajanja. Društvo slovenskih književnih prevajalcev, Ljubljana, 27–31.
- LUKÁCS István 2005. Közel s távol – Szlovén-magyar irodalomtörténeti tanulmányok, ELTE-BTK Szláv Filológiai Tanszék, Budapest.
- LUKÁCS István 2006a. Paralele – Slovensko-madžarska literarna srečanja. Slavistično društvo Maribor, Maribor.
- LUKÁCS István 2006b. „A szlovén irodalom története, A horvát irodalom története”: LUKÁCS István (szerk.), Szláv civilizáció. Budimpešta: ELTE-BTK. http://www.btk.elte.hu/slav/szlavtsz/slav_civil/main.html
- NOVAK, VILKO 1935. Slovenska krajina. Mariborski Tisk, Maribor.
- NYILASY BALÁZS 1998. Arany János. Korona Kiadó, Budapest.
- PATERNU, BORIS, 2001. „Vprašanje Prešernovega jezika”: OŽBOT, Martina (szerk.): Prevajanje Prešerna, prevajanje pravljic. Društvo slovenskih književnih prevajalcev, Ljubljana, 13–18.
- TANDORI DEZSŐ 1975. „France Prešerenről a fordító jogán”: Tiszatáj, 10, 73–76.
- VOINOVICH GÉZA 1929. Arany János életrajza. MTA, Budapest.
- VOINOVICH GÉZA 1952. „Jegyzetek a Toldihoz”: ARANY János: Összes művei II. Akadémiai Kiadó, Budapest.